

Удосконалення державної підтримки сільськогосподарського страхування

У статті досліджено особливості сільськогосподарського страхування з державною підтримкою в Україні та висвітлено досвід зарубіжних країн в цій сфері. Відмічено значну варіативність державної підтримки сільськогосподарського страхування, одночасне застосування як методів планової економіки, так і ринкових важелів. Оцінено загальний стан вітчизняного сільськогосподарського страхування та розкрито наявні недоліки. Приведено динаміку показників бюджетних видатків на підтримку страхування у сільському господарстві та обсяги прибутку для порівняння ефективності бюджетних програм. Подано рекомендації щодо подальшого розвитку вітчизняного сільськогосподарського страхування на основі удосконалення державної підтримки. В руслі державної політики регулювання розвитку сільського господарства запропоновано підходи до побудови системи підтримки сільськогосподарського страхування за участю держави та комерційних структур. Звернуто увагу на необхідність формування Стратегії розвитку сільськогосподарського страхування з державною підтримкою на середню та довготривалу перспективу.

Ключові слова: сільськогосподарське страхування, ефективність державної підтримки, бюджетні страхові продукти для сільського господарства, Аграрний страховий пул.

Совершенствование государственной поддержки сельскохозяйственного страхования

В статье исследованы особенности сельскохозяйственного страхования с государственной поддержкой в Украине и освещен опыт зарубежных стран в этой сфере. Отмечено значительную вариативность государственной поддержки сельскохозяйственного страхования, одновременное применение, как методов плановой экономики, так и рыночных рычагов. Оценено общее состояние отечественного сельскохозяйственного страхования и раскрыто имеющиеся недостатки. Приведена динамика показателей бюджетных расходов на поддержку страхования в сельском хозяйстве и объемы прибыли для сравнения эффективности бюджетных программ. Даны рекомендации по дальнейшему развитию отечественного сельскохозяйственного страхования на основе совершенствования государственной поддержки. В русле государственной политики регулирования развития сельского хозяйства предложены подходы к построению системы поддержки сельскохозяйственного страхования с участием государства и коммерческих структур. Обращено внимание на необходимость формирования Стратегии развития сельскохозяйственного страхования с государственной поддержкой на среднюю и долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: сельскохозяйственное страхование, эффективность государственной поддержки, бюджетные страховые продукты для сельского хозяйства, Аграрный страховой пул.

Improvement of State Support for Agricultural Insurance

This article explores the features of agricultural insurance with state support in Ukraine and highlights the experience of foreign countries in this area. It is marked a great variability of state support for agricultural insurance, the simultaneous use of both methods of planned economy and market leverage. The general state of domestic

agricultural insurance is reviewed and the deficiencies are exposed. Described the dynamics of budget expenditure parameters for insurance support in agriculture and amount of profit for comparing the effectiveness of budget programs. Recommendations are given on further development of the national agricultural insurance through improvement of state support. In line with government policy on regulating agricultural development the approaches are proposed for creation of support system for agricultural insurance with the participation of state and commercial structures. Attention is paid to the need for Strategy of development of agricultural insurance with state support in the middle and long term.

Keywords: *agricultural insurance, effectiveness of state support, budget insurance products for agriculture, Agricultural insurance pool.*

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства тісно пов'язаний з високим рівнем ризику, що полягає у відсутності гарантій отримання результатів виробничої діяльності під впливом різних чинників, насамперед природних. У розвинених країнах світу аграрне страхування набуло поширення і стимулює розвиток агропромислового комплексу. Для України цей процес поки що формується суперечливо, з пошуками власного шляху. При цьому взаємно переплелися методи, що дісталися у спадок від планової економіки, так і сучасні ринкові моделі.

Триває процес формування страхового ринку, який покликаний замінити скасовану у страховій справі державну монополію. Саме тому «розвиток страхування, як частини фінансового ринку, вимагає чіткості, як у визначенні самого явища, так і його категорій, а також, наявності прозорої правової основи по всіх фазах страхового процесу» [15].

За результатами 2013 року ринок агрострахування України склав 16,5 млн. доларів США. Прогнози на 2014 рік суперечливі: вони «показують тенденцію до скорочення обсягу зібраних премій до 20 %, що пов'язано з політичною кризою в країні і відсутністю субсидованого агрострахування на Україні», і що «сумарна оцінка потенціалу ринку агрострахування в 2014 р, включаючи держпрограми та добровільне страхування - більше 200 млн. грн. При впровадженні об'єднаного субсидування страхування з державною підтримкою, збори премій в майбутньому році можуть перевищити 300 млн. грн.» [1].

Загальновизнано, що необхідність державного регулювання в галузі страхування обумовлена низкою причин: страхування є чинником процесу відтворення в рамках економіки всієї країни; страхові фонди в тій чи іншій мірі є інвестиціями в економіку; створення рівних умов для бізнесу передбачає захист майнових прав страхувальників та одночасне забезпечення фінансової стійкості страховиків тощо.

Страхування сільськогосподарської діяльності як галузь страхової справи в даний час є найменш розвиненим. Це пов'язано з тим, що з початку реформ йде пошук форм і методів, які б відповідали інтересам усіх учасників процесу, формується законодавча база і ринок спеціалізованих страхових продуктів. За дослідженнями міжнародної компанії «Агроіншуранс Інтернешнл» (ООО), створеної у 2012 р. на базі інтернет-проекту www.agroinsurance.com [1], відсутність на Україні консолідованих даних про поточні погодні умови, ризикові події, що впливають на стан посівів суттєво ускладнюють прогнозування ринку агровиробництва.

З метою забезпечення виконання зобов'язань страхових компаній перед страхувальниками під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, у 2012 році було створено Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул», члени якого діють на умовах співстрахування, що підвищує гарантії виконання зобов'язань страховими компаніями перед сільгоспвиробниками в разі отримання останніми збитків. Саме це об'єднання розпочало з 2012 року страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою за стандартними страховими продуктами [1; 16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам агрострахування на різних етапах його функціонування та формуванню моделей страхової політики присвячені праці вітчизняних учених: В. Андрійчука, К. Базилевич, О. Гаманкової, А. Головка, О. Гудзь, О. Дзюблюка, Т. Коваленко [5], С. Навроцького [10], М. Ямпольського та ін. Серед закордонних вчених відзначимо праці М. Аршби [2], А. Бранда, Л. Грасса, Дж. Калана, А. Нікітіна [11], В. Таргонського, Т. Шуміліної [19], В. Щербакова [20] та ін.

За даними російських дослідників І.А. Соколової та Т.В. Шуміліної, у зв'язку зі вступом до СОТ, країни повинні внести корективи в свою аграрну політику і відмовитися від практики прямого субсидування та розширити сферу комерційного страхування. В Україні цього поки що не спостерігається. Наприклад, після вступу до СОТ, подібні зміни відбулися в Канаді. Китай за 2007-2011 рр. реформував систему агрострахування і вийшов на друге місце в світі після США за обсягом цього виду страхування (за п'ять років було виплачено страхове відшкодування обсягом понад 40 млрд. юанів, охопивши понад 70 млн. селянських дворів) і випередивши Японію [15; 19].

Натомість в Україні, як свідчать результати дослідження проведеного Інститутом стратегічних досліджень, спостерігається низький рівень використання державою непрямих заходів підтримки аграрного сектору. «Досі не розроблено механізми державної компенсації при страхуванні сільськогосподарської продукції, передбачені Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [21].

Досліджувана нами проблема знаходиться на стику різних наукових напрямків, що охоплюють різні аспекти державної підтримки сільськогосподарського страхування. По кожному з них є певний

Фінанси та оподаткування

теоретичний і практичний матеріал, що відображає загальні і приватні результати використовуваних авторами підходів, але досі не дано відповідь на питання про теоретичні і практичні аспекти застосовуваних та перспективних розвитку страхування у цій галузі економіки, на відміну від інших країн, де створено відповідні Концепції [6].

У політиці державного регулювання розвитку сільського господарства та у господарській практиці страхових компаній недостатня увага приділяється розробці стратегічного розвитку сегменту сільськогосподарського страхування як для всього ринку, так і для його цільових сегментів, продукції, галузей та видів діяльності. У зв'язку з цим, ринкова ситуація розвивається за ініціативи окремих страхових компаній, зокрема АСКА, ІНГО Україна, ПЗУ Україна, Оранта, Домінанта, Страхіві Гарантії, Брокбізнес і Української Аграрно-Страхової компанії (УАСК) [1], за напрямками, які ці компанії згенерували.

Виходячи з відсутності методичних підходів до вирішення проблеми вибору прогресивних моделей страхування у поєднанні з державною підтримкою **метою статті** є аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, його ефективності та можливості адаптації з ціллю подальшого розвитку і підтримки сільськогосподарського страхування в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. З метою стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва Законом України «Про державну підтримку сільського господарства

України» від 24 червня 2004 року було визначено особливості державного регулювання ринку сільськогосподарського страхування шляхом запровадження комплексного та індексного страхування, а також створення Фонду аграрних страхових субсидій.

В Україні субсидії на агрострахування проіснували с 2005 до 2008 року. Щорічно держава компенсувала аграріям, які застрахували свої посіви, 50 % страхової премії та 50 % франшизи при виплаті. Основною проблемою, на думку експертів «Агроіншуранс Інтернешнл» [1] виявилось непродумане адміністрування – субсидії розподілялися через районні управління сільського господарства. За свідченнями учасників ринку, це призводило до необхідності додатково стимулювати чиновників, щоб отримати належну дотацію. Під впливом цього фактору, а частково й через недостатність державних коштів, у кризовий 2008 рік від субсидій вирішили відмовитися, спрямувавши кошти лише за одним із напрямів страхування за участю держави – на ліквідацію наслідків повені. На ринку переважало класичне страхування з незначними обсягами формального страхування.

Загальний обсяг ринку страхування сільськогосподарських культур в Україні в 2013 році склав 869 тис. га застрахованих площ, що на 316 тис. га або 57,1 % більше ніж у 2010 році. Сума страхових платежів з цього виду страхування за 2013 рік склала 135,4 млн. грн., що на 63,3 млн. грн. або на 87,8 % більше показників 2010 року (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка ринку агрострахування в Україні (2005-2013 рр.)

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Застрахована площа, тис. га	390	670	2 360	1 171	510	553	786	727	869
Страхові платежі, млн. грн.	12,8	28,5	117,1	155,4	42	72,1	136,3	130,4	135,4
Страховий платіж на 1 га, грн.	32,8	42,5	49,6	132,7	82,4	130,4	173,4	93,1	155,3
Розмір державних субсидій, млн. грн.	5,8	12,5	47,8	72,8	0	0	0	0	0
Частка державних субсидій у видатках страхування, %	45,3	43,9	40,8	46,8	0	0	0	0	0
Кількість договорів страхування, шт.	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722
Середній страховий платіж за 1-м договором, тис. грн.	14,1	21,4	26,6	94,9	21,2	59,2	50,3	54	78,4
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	н/д	36,5	50,9	28	41	9,7

Джерело: [1].

Якщо за 2011 рік у середньому на 1 га площ припадало 173,4 грн. страхового платежу та агровиробниками укладено 2710 договорів страхування сільськогосподарських культур, що на 1493 договору або на 122,7 % більше ніж у 2010 році, то уже в 2013 році на 1 га припадає 155 грн., а договорів укладено 1722 одиниці. Рівень виплат в 2011 році склав 28 % (у 2010 році - 50,9, у 2009 році - 36,5 %), у 2013 році – рівень виплат 9,7 % – найнижчий за аналізований період.

Договори страхування заставних посівів з низькими ставками премій (формальне страхування) в основному укладені навесні - влітку на період до збору врожаю. Значний вплив на результати страхування сільськогосподарських культур на період весна - осінь 2011 року зробила програма форвардних (заставних) закупівель компанії «Хліб Інвестбуд», яка передбачала укладання договорів заставних закупівель за наявності договорів страхування врожаю.

Як зазначається у Пояснювальній записці до Проекту Закону [4], Урядом у 2009 році призупинено фінансування низки аграрних програм. Серед них опинилась бюджетна програма «Здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку». Якщо у 2008 році на неї було передбачено 200 млн. гривень, то у поточному Бюджеті на 2009 рік її назва взагалі зникла із додатку 3 – «Розподіл видатків держбюджету».

Хоча без державної підтримки агрострахування не одержувало подальшого розвитку, воно продовжувало знаходитись на зародковому рівні розвитку. Наприклад, запровадження у 2005-2008 роках державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, незважаючи на всю її непрозорість, неефективність та затратність для сільгоспвиробників, призвело до збільшення співвідношення застрахованої площі до загальної з 2 % (2005 р.) до 8 % (2007 р.). Тому припинення у 2009-2010 роках надання державної підтримки було значною втратою для державної аграрної політики і безпосередніх товаровиробників. Саме тому, через особливо несприятливі умови подальших років, зокрема сильні морози й посушливі літа у 2011-2012 роках, було прийнято рішення відродити системне державне страхування у сільському господарстві.

Оскільки прийняті ще на початку 2000-х років норми Закону про аграрне страхування виявилися неефективними, це спонукало Уряд до прийняття 9 лютого 2012 року окремого Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який набрав чинності з 1 липня 2012 року [4].

За повідомленням прес-служби Міністерства аграрної політики та продовольства, за останні декілька років сільгоспвиробники все частіше почали користуватися послугами страхових компаній. До цього аграріїв підштовхнули погодні умови, які з кожним роком стають все більш непередбачуваними та завдають значних фінансових втрат. Так, у 2012 році надавалася державна підтримка сільськогосподарським товаровиробникам шляхом компенсації 50 % вартості страхових платежів під час страхування озимої пшениці на період перезимівлі. На це в державному бюджеті було виділено 70 млн. грн. Вітчизняні експерти, спираючись на досвід Міжнародного інституту управління сільськогосподарськими ризиками (IARM), оцінили, що у цілому обсяг аграрного страхування в 2012 році склав 270 млн. грн., у т.ч. страхування посівів озимої пшениці з державною підтримкою - 120-140 млн. грн. (включаючи непряму підтримку) [16].

У 2013 році продовжено впровадження системи страхування сільськогосподарських культур з державною підтримкою, зокрема, планувалось розширення переліку стандартних страхових продуктів, охоплення не лише перезимівлі сільськогосподарських культур, а й весняно-літнього періоду та весь час вирощування. Все це здійснювалось з метою надання сільсько-

господарським товаровиробникам можливості вибору стандартних страхових продуктів відповідно до їхніх потреб та фінансових можливостей [18].

Проте, як і раніше, постала проблема нестачі коштів, аби забезпечити всіх сільськогосподарських товаровиробників державною підтримкою. Адже у бюджетних програмах Мінагрополітики передбачено досить широкий спектр заходів, фінансованих переважно за рахунок спецфонду, що ставить надходження коштів на програми у пряму залежність від податків, що надходять у казну та формують ці фонди. Окрім того, як вважають чиновники, «питання виникає не стільки в недостатній кількості фінансування, як у неможливості його здійснення на даний момент. При страхуванні сільгосппродукції на період перезимівлі для отримання субсидії з державного бюджету, сільгосп підприємствам необхідно було подати заявку на страхування в термін до 15 вересня 2012 року. Однак сільгосп підприємства не змогли виконати цю вимогу» [18].

Треба зазначити, що в основному держава намагалася надати страхову підтримку фермерам і невеликим сільськогосподарським підприємствам, які опинились скрутному фінансовому становищі. Великі агрохолдинги, які мають більше вільних фінансових ресурсів, доступ до кредитування, ознайомлені з можливостями ринку страхових послуг та їхніми продуктами, як правило, і без того страхували свої ризики.

На даний час основним предметом державної страхової політики є страхування врожаю, здійснюване з державною підтримкою. Відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [4], який регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві, у ст. 1 дано визначення державної підтримки та страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Страхування з державною підтримкою, відповідно до законодавства, передбачає три види продуктів для сільськогосподарських культур: страховий продукт 1 (на весь період вирощування); страховий продукт 2 (на період перезимівлі) та страховий продукт 3 (на весняно-літній період).

Згідно досліджень «Агроіншуранс Інтернешнл», ринок страхових послуг для аграрного сектору показав незначний ріст у 2013 році за останні три роки, при цьому стабільно зростає площа застрахованих площ, навіть при зменшенні числа договорів з 2710 одиниць у 2011 році до 1722 у 2013 році. Сума премій для страхових компаній показує незначне зростання через пониження середньої ставки премії з 3,74 у 2011 році до 3,10 ц 2013 році. Як пояснюють фахівці [1], «низький тариф зумовлений застосуванням переважно договорів

Фінанси та оподаткування

мультиризику з безумовною франшизою на рівні 50 %, з умовою компенсації лише катастрофічних збитків. Сумарні виплати на компенсації за договорами у 2013 році склали 13 млн. грн. Проте, із загальної суми премій, зібраних на ринку страхових послуг за 2013 рік, 84 % їх припадає на збори за програмами, що координуються АСП. Тобто, до певної міри ринок страхових послуг потерпає від однобічності програм та адміністративного регулювання».

Ще одним досить важливим документом щодо регулювання державної політики страхування у сільському господарстві, є розпорядження Національної комісії «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [13]. У ньому, з метою вдосконалення державного регулювання діяльності з надання страхових послуг щодо страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою комісією затверджено умови страхування площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на період перезимівлі (страховий продукт 2).

Розпорядженням «Про деякі питання здійснення страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування» [13] затверджуються: умови страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування; стандартні страхові тарифи для страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових культур; форма Стандартного договору страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових культур та форми документів щодо укладення та супроводження договорів страхування з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування (Акти та інструкції до їх заповнення).

У Законі про особливості страхування сільськогосподарської продукції [4] зазначено, що страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції здійснюється на випадок завдання збитку внаслідок настання подій (страхових ризиків), передбачених стандартним страховим продуктом. Страхова вартість їх визначається, виходячи з ціни одиниці продукції, розрахованої профільним міністерством. Вказані ціни можуть бути диференційовані за видами продукції, областями або природноекономічними зонами. Дані про рівень цін на продукцію доводяться до відома страховальників і страховиків.

Очікується, що ці законодавчо-нормативні ініціативи сприятимуть вдосконаленню державного регулювання за діяльністю страховиків, які здійснюють страхування сільгосппродукції з державною підтримкою, та посилять захист майнових прав та інтересів сільгосптоваровиробників.

Що стосується діяльності Аграрного страхового пулу, то за інформацією його офіційного сайту <http://uaip.com.ua/>, у період осінь 2013 р. – весна 2014 р. страхові компанії – члени Аграрного страхового пулу застрахували врожай зернових культур за програмою форвардних закупівель Аграрного фонду України. Всього було укладено 684 договори страхування, сума відповідальності страховиків склала 1,7 мільярди гривень, при цьому сума зібраних страхових премій склала більше 55 мільйонів гривень. Урожай сільськогосподарських культур був застрахований на загальній площі понад 361 тисяч гектарів. У весняно-літній період сума виплаченого відшкодування за договорами страхування склала 1 мільйон гривень. Окрім того, 26 вересня 2014 Аграрний страховий пул спільно з Лігою страхових організацій України прийняв Дорожню карту реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014-2015 рр.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні створена і розвивається інфраструктура управління ризиками виробництва й доходності за участю держави та страхових компаній, де значна роль відведена Страховому аграрному пулу. Модель такої взаємодії базується на прямій та опосередкованій участі держави у страховій діяльності в сільському господарстві. Для неї характерні такі ознаки: визначення обсягів бюджетних зобов'язань держави щодо субсидування сільськогосподарського страхування, належна диференціація розмірів страхових тарифів, сформований набір сільгоспкультур, прийнятих на страхування, урахування зональних умов сільгоспвиробництва, створення державних фондів страхових резервів, здійснення підтримки сільгоспстрахування за принципом розподілу затрат держави і страховальників, розробка нових програм, в тому числі, комплексних.

Для розробки стратегії аграрної політики держави щодо сільськогосподарського страхування, необхідно вивчення зарубіжного досвіду. Зокрема, у Росії сільськогосподарське страхування з державною підтримкою здійснюється відповідно до Федерального закону від 29 грудня 2006 № 264-ФЗ «Про розвиток сільського господарства» та Державною програмою розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2008-2012 роки. Згідно з цими документами держава виділила на підтримку агрострахування з федерального бюджету 0,55 млрд. руб. [19].

В даний час Уряд РФ, опираючись на чинні законодавчі акти, здійснює програму державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур. З федерального бюджету щорічно виділяються кошти на компенсацію 50 % сплачених сільгоспвиробниками страхових премій.

Сільськогосподарське страхування розвинених країн найбільш системне там, де застосовується стимулююча форма державної участі. Як зазначено у Пояснювальній записці до Законопроекту про

сільськогосподарське страхування [4], навіть найближчі сусіди України – Російська Федерація, Республіка Білорусь, Молдова, Казахстан проводять державну політику фінансового стимулювання страхування сільськогосподарської продукції. Наприклад, у Росії діє могутня програма субсидування (50 %) рослинництва і тваринництва; фактично на субсидування агостраховання «освоюється» не меншого 60 % бюджету. У Молдові субсидується від 50 % до 80 % від суми страхових премій; велику частку займає страхування високовартісних видів продукції. У Казахстані та Білорусі діє обов'язкове агостраховання.

Особливостями сільськогосподарського страхування з державною участю в найбільш розвинених країнах (США, Іспанія, Канада) можна віднести:

- субсидування надається за всіма видами сільськогосподарського виробництва: рослинництво, тваринництво, рибництво, лісове господарство;

- широкий перелік об'єктів страхування за видами сільськогосподарського страхування, що підлягають субсидуванню;

- широкий асортимент субсидованих страхових програм, в тому числі комплексних програм, з різним рівнем страхового покриття, переліком ризиків, предметів страхування (більше 80 видів субсидованих програм, які охоплюють усі сфери сільського господарства);

- страхові програми розрізняються по регіонах, в т.ч. в залежності від регіональних особливостей визначаються об'єкти страхування, страхові ризики, виключення з покриття;

- різні рівні розмірів наданих субсидій, які залежать від рівня страхового ризику на території регіону, об'єктів страхування, переліку ризиків і індивідуальних особливостей сільськогосподарського виробника, в тому числі і стажу страхування;

- оплата страхового внеску сільськогосподарським товаровиробником тільки в тій частці страхової премії, яка повинна бути їм виплачена [3; 15; 19; 22; 23].

Світова практика показує, що умови агостраховання в ряді країн приймаються у вигляді закону на певний, в кілька років, період, наприклад, «Farm bill» в США (2009 рік). Тому страхування в сільському господарстві має бути довгостроковим, за правилами тривалої дії, не виключаючи можливості їх модернізації. Так, незважаючи на згадану апробовану і таку, що добре зарекомендувала себе, систему агостраховання в США, уряд з 2011 року вносить деякі зміни в правила участі страхових компаній у програмі субсидованого страхування.

Система страхування з державною підтримкою, кредитна система, експортна інфраструктура відносяться до заходів «зеленої скриньки», яка не пов'язана із зобов'язаннями щодо її скорочення. У розвинених країнах цю можливість активно використовують. Так, наприклад, за період з 1995 року витрати на «зелену корзину» в ЄС зросли на 56 %, в США - на 26 %, в Австралії - на 53 %, в Росії ж, навпаки, ці витрати скоротилися більш ніж удвічі [15].

Саме тому, опираючись на досвід цих країн, необхідно деякі положення застосовувати і у вітчизняній практиці. На думку дослідників, «для вдосконалення сільськогосподарського страхування необхідно розвивати стимулюючу форму державної участі в сільськогосподарському страхуванні» [8]. Але відмітна риса сільськогосподарського страхування в тому і полягає, що воно з різними варіантами та обсягами державних субсидій в кожній країні розвивається індивідуально.

Наприклад, для американських фермерів, за сучасними дослідженнями [23] у сільськогосподарському страхуванні є традиційна і альтернативна політики. Зокрема, «альтернативна політика полягає у створенні преміальної субсидії, що рівна заданому відсотку від валового доходу на акр. Така компенсація складає 3-4 % від вартості виробництва. Фермери матимуть змогу обирати зручні для них виплати оскільки преміальна субсидія не залежить від конкретного страхового продукту чи певного рівня покриття. Можна витратити цю субсидію на опції страхування урожаю, страхування цін, чи лише на опцію страхування посівів».

Ця індивідуальність обумовлена, насамперед, історично сформованою системою організації сільгоспвиробництва, його ефективністю, існуючими формами власності, ступенем його залежності від природних умов і, звичайно ж, від фінансових можливостей бюджету кожної країни. Тобто, «система сільськогосподарського страхування в тій чи іншій країні повинна бути абсолютно адекватною конкретним умовам» [3].

Що стосується вітчизняного досвіду, то за даними «Агроіншуранс Інтернешнл» [1], вітчизняне агостраховання, яке є всі шанси стати драйвером страхового ринку, з 2012 року, по мірі реалізації державних бюджетних програм, перетворюється на звичайний механізм освоєння бюджетних коштів.

Аналізуючи вітчизняний досвід, законодавство [4; 13] статистичні дані [1], дослідження вчених [5; 7; 8; 9; 15; 16; 19] можна стверджувати, що основними факторами, які стримують розвиток вітчизняного сільськогосподарського страхування з державною підтримкою, є: відсутність системності у підходах до сільськогосподарського страхування з державною підтримкою та недосконалість існуючого порядку надання субсидій, зокрема нормативно встановленого строку їх надання; недотримання гарантій повного відшкодування встановленого розміру субсидій; надання державної підтримки лише при страхуванні певних видів сільськогосподарських культур за стандартними для всіх регіонів умовами.

Таким чином, виникає необхідність розробки Стратегії розвитку державного страхування у сільському господарстві, на перспективу. Варто зазначити, що існують непоодинокі стратегії розвитку страхування в Україні. Зокрема це проект Асоціації «Українська федерація ubezpieczenia» «Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки», який нині ініційований на широке обговорення з залученням органів державної влади, представників

Фінанси та оподаткування

інститутів громадянського суспільства, що діють у фінансовому секторі, міжнародних організацій та експертів.

Метою цієї Стратегії є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими інфраструктурою, технологіями страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим

рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання [18]. Цією ж організацією у 2010 році була ініційована стратегія і для сільського господарства, де передбачалося розкриття механізму аграрного страхування за участю держави та його складових.

Опираючись на дані досліджень А.В. Мерзляка [9] та виконання державного бюджету за відповідні роки, розглянемо динаміку бюджетної підтримки розвитку страхування розвитку сільськогосподарської продукції в Україні (рис. 1).

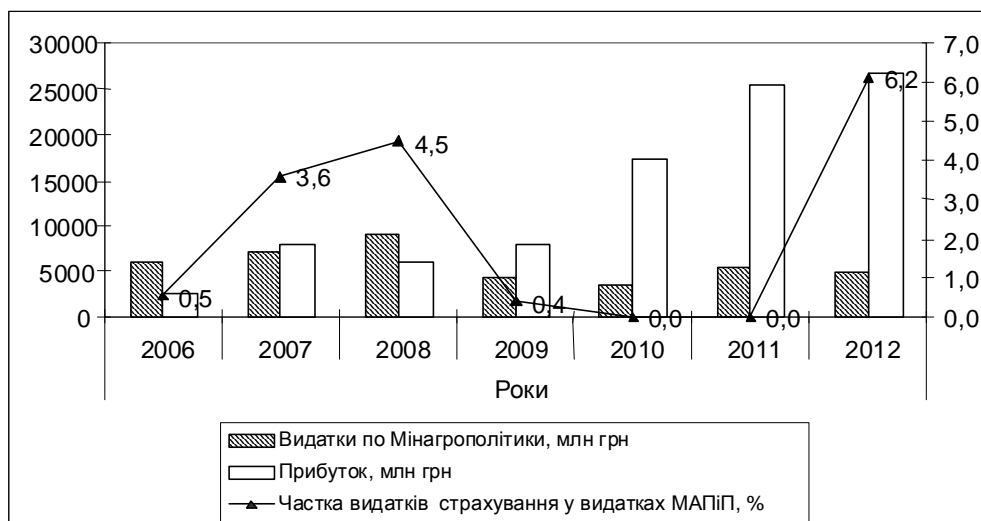

Рис. 1. Динаміка бюджетної підтримки страхування та прибутку у сільському господарстві за 2006-2012 рр.

Джерело: [9].

Слід відзначити, що до видатків страхування (рис. 1) віднесено чинні у період бюджетні програми: Фінансова підтримка підприємств, що розташовані в особливо складних кліматичних умовах, Здешевлення вартості страхових премій, Фактична фінансова підтримка страхування с.г продукції, Одноразова допомога на подолання стихійних лих.

Як видно з рис. 1, структура видатків Державного бюджету на страхування сільського господарства майже пропорційна динаміці видатків на МАПІП. А динаміка прибутку свідчить, що у останні роки в сільськогосподарських підприємств появились реальні фінансові ресурси, які дають змогу здійснювати повноцінне страхування.

На нашу думку, стратегія сільськогосподарського страхування за участю держави має враховувати сучасний стан, а саме – відсутність єдиної державної стратегії розвитку сільськогосподарського страхування і власне розвитку сільського господарства. Треба також визнати недосконалість нормативно-законодавчої бази та впорядкувати її у єдиному руслі. Окрім того, має значення рівень поінформованості товаровиробників. Важливою складовою є рівномірність представлення страховиків у всіх регіонах країни. Однозначно у складі стратегії має бути врахована структура кваліфікованих кадрів. За аналогами із зарубіжним досвідом має бути

сформована мережа інформації та відповідні відсутні бази даних, в тому числі погодної, агрокліматичної, статистичної, тощо, для оцінки ризиків та аналізу ринку і поширення передового досвіду.

Висновки. Дослідження особливостей сільгоспстрахування з державною підтримкою в Україні свідчить про її варіативність, зокрема, одночасне застосування як методів планової економіки так і ринкових важелів. Це не дає змоги побудувати ефективну систему сільськогосподарського страхування з державною підтримкою.

Оцінка стану страхування сільського господарства України з використанням статистичних даних страховиків свідчить, що послуги страховиків для аграрного сектору демонструють незначний ріст у 2013 році за останні три роки, при цьому стабільно зростає площа застрахованих площ, навіть при зменшенні числа договорів з 2710 одиниць у 2011 році до 1722 у 2013 році. Сумарні виплати на компенсації за договорами у 2013 році склали 13 млн. грн.

Динаміка показників бюджетних видатків на підтримку страхування у сільському господарстві та обсяги прибутку свідчать, що ефективність бюджетних програм страхування у період, коли вони діяли досить низька і носить переважно декларативний характер.

Саме тому необхідні нові підходи до побудови системи підтримки сільськогосподарського страхування за участю держави та комерційних структур. Зокрема, це може бути реалізовано через формування Стратегії розвитку сільськогосподарського страхування з державною підтримкою на середню та довготривалу перспективу. Саме цей напрям дослідження і потребує подальшого розвитку.

4 Список використаних джерел

1. Агрострахование в Украине: Анализ работы в 2013 г. и перспективы развития на 2014 г. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/?pid=24596.
2. Ариба М.В. Воспроизводственная действенность системы агрострахования с государственной поддержкой / М.В. Аршба // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия экономика. - 2013. - № 4.,- С. 36-42.
3. Воспроизводственно-хозяйственные ориентиры страхования сельхозпроизводителей на основе анализа зарубежных моделей [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/vosproizvodstvenno-hozyaystvennye-orientiry-strahovaniya-selhzotovaroproduzvitely-na-osnove-analiza-zarubezhnyh-modeley>.
4. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – № 41. – с. 491.
5. Коваленко Т. Агрострахування з держпідтримкою [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2011-05-11-22-05-40/1450-2013-03-14-08-44-29.html>.
6. Концепция совершенствования сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой, на период до 2020 года: проект. – М.: Минсельхоз России, ФГУ «Федеральное агентство по государственной поддержке страхования в сфере агропромышленного производства» [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.fagps.ru/conception/>.
7. Кривошлик Т.Д. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції в Україні / Т. Д. Кривошлик // Економіка: теорія та практика. - 2014. - № 1. - С. 57-61.
8. Ломейко О.О. Особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://agrosop.com.ua/ua/article/85.html>.
9. Мерзляк А.В. Державна підтримка розвитку сільськогосподарського страхування в Україні / Мерзляк А.В., Павелко Н.І. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
10. Навроцький С.А. Система сільськогосподарського страхування: тенденції та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

11. Никитин А.В. Государственная поддержка страхования сельскохозяйственных рисков: теория, методология и практика / А.В. Никитин. – М., 2008. - 349 с.

12. Панченко О.І. Державна підтримка страхування ризиків сільськогосподарських підприємств як основа забезпечення їх стабільного розвитку // Панченко О.І., Рогова Г.А. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=3&id=38>.

13. Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 30.10.2012 р. № 1968 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1970-12>.

14. Руканова А.И. К вопросам государственной поддержки страхования урожая сельскохозяйственных культур / А.И. Руканова, И.М. Бакирова // Международная заочная научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых «Молодые ученые о современном финансовом рынке РФ», 28 апреля 2011 г., Пермь.

15. Соколова И.А. Агрострахование в условиях ВТО [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.kgau.ru/new/all/konferenc/konferenc/2012/e18.doc.

16. Створення системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/4958.

17. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.

18. Сільгоспвиробники зацікавлені у співпраці з Аграрним страховим пулом [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/4399>.

19. Шумилина Т.В. Оптимизация системы государственной поддержки сельскохозяйственного страхования с учетом требований Всемирной торговой организации / Т.В. Шумилина, К.А. Жичкин // Изв. Оренбур. гос. аграрн. ун-та. - Оренбург, 2012. - № 1(33). - С. 180-182.

20. Щербатов В.В. Партнерство государства и бизнеса в страховании сельскохозяйственных рисков: [монография]. – М.: Изд. Дашков, 2011. – 225 с.

21. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні: Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910>.

22. Barry K. Goodwin and Vincent H. Smith What Harm is Done by Subsidizing Crop Insurance? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www4.ncsu.edu/~bkgoodwi/papers/goodwin_final.pdf.

23. Distribution of Crop Insurance Net Farm Payments by Crop and State [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://farmdocdaily.illinois.edu/2013/02/distribution-of-crop-insurance.html>.